

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de *Regeling beoordeling centraal examen* vastgesteld (CEVO-02-806 van 17 juni 2002 en bekendgemaakt in Uitleg Gele katern nr. 18 van 31 juli 2002).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.

2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommitteerde toekomen.

3 De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door de CEVO.

4 De examinator en de gecommitteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.

5 Komen zij daarbij niet tot overeenstemming dan wordt het aantal scorepunten bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het door ieder van hen voorgestelde aantal scorepunten, zo nodig naar boven afgerond.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

1 De examinator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.

2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinator en door de gecommitteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.

3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:

3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;

3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;

3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;

3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;

3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;

3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.

4 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

5 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

6 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.

7 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.

8 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen. Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur. De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

N.B. Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.

3 Vakspecifieke regels

Voor het examen geschiedenis HAVO kunnen maximaal 78 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:
Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.

4 Beoordelingsmodel

Antwoorden

Deel-
scores

Prehistorie en Oudheid

Maximumscore 2

- 1 Een juist antwoord bevat de volgende elementen:
- een aanduiding van de kern van het begrip prehistorie (het desbetreffende volk kende zelf geen schrift) waardoor over volken zonder schrift alleen informatie kan worden gehaald uit materiële bronnen, omdat er verder geen bronmateriaal voorhanden is/alleen bronnen van duurzaam materiaal zijn overgebleven 1
 - een uitleg dat, terwijl het ene volk nog schriftloos was, een volk met schrift in dezelfde tijd al *over* dit prehistorische volk kon schrijven 1

Maximumscore 4

- 2 Een juist antwoord bevat:
twee verschillen tussen de leefwijze van jagers/verzamelaars en landbouwers, waarmee telkens uitgelegd wordt dat jagers/verzamelaars Stonehenge niet konden bouwen en landbouwers wel.

Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende combinaties):

- Jagers/verzamelaars zijn voortdurend bezig met het zoeken naar voedsel en hebben daardoor geen mogelijkheid om zulke monumenten op te richten, in een landbouwsamenleving is in sommige seizoenen tijd over 2
- Jagers/verzamelaars trekken in kleine groepen rond / leven in kleine gemeenschappen en hebben dus nooit genoeg mensen om een arbeidsintensief project als dit te beginnen, landbouwgemeenschappen blijven op één plaats / kunnen in grotere groepen leven waardoor zij in staat zijn zo'n monument op te richten 2

Maximumscore 4

- 3 Een juist antwoord bevat de volgende elementen:
- een juist voorbeeld met uitleg van een ontwikkeling in het wetenschappelijk denken (bijvoorbeeld er vond een overgang plaats van mythisch denken naar wetenschappelijk denken: in plaats van natuurverschijnselen als de zonsopgang toe te schrijven aan de goden, werden er andere/logische verklaringen voor gezocht) 2
 - een juist voorbeeld met uitleg van een ontwikkeling in het denken over politiek (bijvoorbeeld de macht van vrije burgers wordt vergroot: invoering van het schervengericht maakte het mogelijk dat de machthebber/tiran kon worden weggestuurd door de burgers van de stadstaat) 2

Maximumscore 2

- 4 De juiste volgorde is:
2, 3, 1, 6, 5, 4.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, mag één scorepunt worden toegekend.

De Middeleeuwen

Maximumscore 2

- 5 Voorbeeld van een juist antwoord is:
De islamitische Arabieren wilden laten zien dat het begin van de islam de grootste verandering in de geschiedenis was / met de keuze van dit beginpunt de godsdienstige oorsprong van hun rijk benadrukken.

Antwoorden	Deel-scores
------------	-------------

Maximumscore 2

- 6 Uit het antwoord moet blijken dat:
- in plaats van een centraal gezag ontstond er een feodaal systeem/een stelsel van leenmannen en vazallen 1
 - in plaats van de handel ontstond de zelfvoorzienende landbouw / het hofstelsel (met horigheid) 1

Maximumscore 2

- 7 Voorbeeld van een juist antwoord is:
- een oorzaak voor het herleven van de steden is de opbloei van de handel 1
 - een gevolg voor de feodale landheren was dat door de herleving van de steden/de opkomst van de stedelijke burgerij hun macht verminderde 1

Maximumscore 3

- 8 Uit het antwoord moet blijken:
- dat het conflict ging over de vraag wie de hoogste macht behoorde te hebben in de christelijke wereld 1
 - dat de paus deze afbeelding als propaganda kan gebruiken, door te laten zien dat de eerste keizer al door de paus is gekroond/dat al driehonderd jaar geleden de keizer door de paus gekroond werd. Dat is een argument voor de claim dat de hoogste macht bij de paus berust 2

Maximumscore 2

- 9 Voorbeeld van een juist antwoord is:
- Het verschil in rol is dat in bron 2 de paus Karel de Grote kroont en dat in bron 3 Napoleon zichzelf kroont (en vervolgens zijn vrouw). De paus is slechts getuige 1
 - Napoleon wil hiermee laten zien dat de macht verschoven is van de geestelijke leider/de paus naar de wereldlijke leider/de keizer 1

Maximumscore 2

- 10 Uit het antwoord moet blijken dat:
- in de meeste westerse landen in de grondwet een strikte scheiding tussen kerk en staat bestaat 1
 - waardoor de paus zich niet meer rechtstreeks kan mengen in de benoeming of verkiezing van bestuur of parlement (maar indirect kan hij via de gelovigen natuurlijk wel invloed uitoefenen) 1

Vroegmoderne Tijd

Maximumscore 4

- 11 Een juist antwoord bevat de volgende elementen:
- Een voorbeeld van het optreden van een protestantse hervormer (bijvoorbeeld Luther/Calvijn of een Wederdoper) waarmee wordt uitgelegd dat de eenheid van de christelijke kerk verloren ging 1
 - De uitleg dat de verdeeldheid die door de protestantse hervormers werd veroorzaakt, zorgde voor een verzwakking van het centrale gezag (dat door de rooms-katholieke kerk gelegitimeerd werd) 1
 - De uitleg dat de Nederlandse Opstand (onder meer) werd veroorzaakt door de afschuw die de kettervervolging in de Nederlanden opriep 1
 - Een voorbeeld van ‘verlicht denken’ waarmee wordt uitgelegd dat Willem van Oranje hier al gelijksoortige opvattingen over godsdienstvrijheid/tolerantie/persoonlijke vrijheid laat zien 1

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 2	
12 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• Anna Maria was kenmerkend voor haar tijd omdat de Republiek in de zeventiende eeuw bekend staat om haar culturele bloei. Hierin paste een veelzijdige dame als Anna Maria van Schurman	<u>1</u>
• Anna Maria was niet kenmerkend voor haar tijd, omdat van vrouwen een andere rol verwacht werd dan schrijver of wetenschapper	<u>1</u>
Maximumscore 1	
13 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat tussen 1651 en 1780 een aanzienlijk percentage van de schepen die door de Sont varen, uit de Republiek komt.	
Maximumscore 4	
14 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• De patriotten kunnen aan de tabel het argument ontlenuen dat de cijfers het economisch verval bevestigen, want uit de bron blijkt dat het percentage van schepen uit de Republiek terugloopt, met name in het laatste kwart van de 18 ^e eeuw	<u>2</u>
• De prinsgezinden kunnen daar met de tabel tegenin brengen dat het aantal schepen van de Republiek in de zeventiende eeuw gemiddeld lager is dan in de achttiende / de daling relatief is omdat het aantal buitenlandse schepen meer is toegenomen	<u>2</u>
Maximumscore 2	
15 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat:	
• het hier gaat om een tolregister, een officieel overheidsdocument	<u>1</u>
• waarbij de Deense overheid er alle belang bij had alle schepen te tellen / een overheidsregister meestal goed gecontroleerde gegevens bevat	<u>1</u>
Maximumscore 2	
16 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• Een kenmerk van de nieuwe manier van denken/van het Verlichtingsdenken is, dat men uitgaat van de rede / van een wetenschappelijke benadering	<u>1</u>
• Dit kenmerk komt in de opvattingen van de markies naar voren in zijn geloof in vooruitgang op verschillende terreinen van het maatschappelijk leven	<u>1</u>
Maximumscore 2	
17 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• Een idee van de Verlichting was dat de mensen van nature gelijk waren	<u>1</u>
• Dat idee beïnvloedde het afschaffen van de standsvoorrechten, want als alle mensen gelijk zijn, kan er geen ongelijkheid door geboorte (standsverschil) blijven bestaan (“vrijheid, gelijkheid en broederschap”)	<u>1</u>
Maximumscore 2	
18 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat:	
• uit de roep van de mensen om brood, de ellendige omstandigheden waarin het volk op dat moment verkeerde, als oorzaak kan worden afgeleid	<u>1</u>
• uit de oplossing van de koningin om maar cake te eten, de grote afstand die ontstaan was tussen het bestuur/de koning en het volk als oorzaak kan worden afgeleid	<u>1</u>
Maximumscore 3	
19 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• Bron 6 geeft de maatschappelijke verhoudingen van een agrarische maatschappij weer en bron 7 die van een industriële maatschappij	<u>1</u>
• want in bron 6 staat een <i>boer</i> die alle andere leden van de maatschappij/de andere standen onderhoudt	<u>1</u>
• en in bron 7 onderhouden de (industrie) <i>arbeiders</i> alle andere leden van de maatschappij/de andere klassen	<u>1</u>

Antwoorden	Deel-scores
------------	-------------

Maximumscore 4

- 20 Voorbeeld van een juist antwoord is:
- In bron 6 wordt propaganda gemaakt voor het gelijkheidsdenkbeeld van de Verlichting. Dat blijkt uit de bekritisering van de standenmaatschappij. De boer draagt de andere standen en heeft zelf geen rechten
 - In bron 7 gaat het om propaganda voor marxistische/socialistische denkbeelden. Dat blijkt uit de weergave van de uitbuiting van de arbeidersklasse. De arbeiders produceren alle rijkdom en profiteren er zelf niet van

2

2

Moderne Tijd

Maximumscore 2

- 21 Uit het antwoord moet blijken dat:
- de ene bevolkingsgroep, die van de ‘blanke’ planter, naar Suriname kwam om er een plantage te beginnen
 - waarvoor zij arbeidskrachten/slaven (de andere bevolkingsgroep) nodig hadden die in Afrika worden gekocht (via de transatlantische slavenhandel)

1

1

Maximumscore 4

- 22 Voorbeeld van een juist antwoord is:
- 1 Bij gebruik in de paragraaf over de rassenverhoudingen komt de toelichting dat kleur een belangrijke rol speelt in de maatschappelijke verhoudingen, want op de tekening staan twee gekleurde personen die niet toevallig een ondergeschikte positie innemen
 - 2 Bij plaatsing in de paragraaf over de klassenverhoudingen komt de toelichting dat het geen toeval is, dat een kapitalist/iemand van de bezittende klasse twee persoonlijke bediendes heeft
 - 3 Bij plaatsing in de paragraaf over de verhoudingen tussen de seksen komt de toelichting dat de traditionele rolverdeling hier opgaat, want de vrouwen op de tekening doen het werk dat traditioneel door vrouwen gedaan wordt: huishouden en verzorging
 - 4 Bij plaatsing in de paragraaf over de afschaffing van de slavernij komt de toelichting dat de blanke planter zich nog steeds laat verzorgen door zwarte vrouwen (waarschijnlijk voormalige slavinnen), er lijkt dus weinig veranderd door afschaffing van de slavernij

1

1

1

1

Maximumscore 2

- 23 Voorbeeld van een juist antwoord is:
Albert Hahn geeft een socialistische visie op de oorlog, want het kapitalisme/een kapitalist op een troon wordt afgebeeld als profiteur van de oorlog / als veroorzaker van de ellende waarvan gewone mensen slachtoffer worden.

Maximumscore 2

- 24 Voorbeeld van een juist antwoord is:
Deze prent kon waarschijnlijk niet in een krant van een der strijdende partijen verschijnen, omdat de censuur de prent zou tegenhouden omdat (twee van de volgende):
- de prent het moreel zou ondermijnen.
 - de prent antikapitalistisch/socialistisch in plaats van nationalistisch is.
 - de prent verdeeldheid onder de soldaten / het thuisfront zou kunnen zaaien.
 - de prent kritiek op de legerleiding/oorlogvoering bevat (door de nadruk op de slachtoffers).

per juist antwoord

1

Maximumscore 2

- 25 Voorbeeld van een juist antwoord is:
Vanaf 1919 hadden vrouwen in Nederland weliswaar (passief 1917 en actief 1919) kiesrecht, maar meer dan een halve eeuw later zaten er nog steeds betrekkelijk weinig vrouwen in de Tweede Kamer / waren er nog steeds weinig vrouwelijke ministers en staatssecretarissen.

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 3	
26 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• Duitsland is in 1936 een racistische staat, omdat er in de wetgeving onderscheid wordt gemaakt tussen joodse boeren en ‘Arische’ boeren	<u>1</u>
• Duitsland is in 1936 een totalitaire staat, omdat de overheid doordringt op alle gebieden van het leven, omdat de staat samenwerking met de joodse boer verbiedt	<u>1</u>
• Dat Duitsland in 1936 een totalitaire staat is, kun je niet uit deze bron afleiden, omdat elke moderne staat regels voorschrijft die ingrijpen op alle terreinen van het dagelijks leven	<u>1</u>
Maximumscore 4	
27 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• Het dagboek is minder betrouwbaar, want Anne Frank heeft het boek herschreven met het idee het te gaan uitgeven. Het was dus niet meer alleen voor zichzelf bedoeld. Zij heeft misschien dingen veranderd of weggelaten, omdat ze aan het publiek dacht dat het zou gaan lezen	<u>2</u>
• Aan de betrouwbaarheid verandert niets, want of Anne haar dagboek wel of niet heeft overgeschreven, de aard van de bron is niet veranderd, het is en blijft een egodocument waarin een joods meisje verslag doet van de onderduikperiode die zijzelf moet ondergaan	<u>2</u>
Maximumscore 2	
28 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• Churchill is van mening dat Stalin een machtsblok vormt, omdat de Sovjet-Unie in de meeste staten van Centraal- en Oost-Europa (overal waar Russische troepen verblijven) communistische regeringen vormt	<u>1</u>
• Stalin zegt dat Churchill de Engelssprekende landen ophitst tegen de Sovjet-Unie, omdat Churchill en zijn vrienden vinden dat de Engelssprekende volken recht hebben op de wereldheerschappij (Stalin noemt dit een vorm van racisme en vergelijkt Churchill met Hitler)	<u>1</u>
Maximumscore 4	
29 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• De mening van Stalin is representatief voor het standpunt van de Sovjet-Unie op dat moment, want de partijleider (Stalin) had daar alles te zeggen / het was niet mogelijk om een ander standpunt in te nemen dan dat van de partij (Stalin)	<u>1</u>
• De mening van Churchill is representatief voor de Westerse Geallieerden, want hij was in de oorlogsjaren premier van Groot-Brittannië / is niet representatief want hij is geen regeringsleider meer	<u>1</u>
• Je kunt deze uitspraken als een begin van een ‘koude oorlog’ beschouwen, want uit de woorden van Churchill en Stalin kun je afleiden dat er al spanningen zijn tussen de Westerse Geallieerden en de Sovjet-Unie, want beide leiders spreken namens hun ‘blokken’ of	
• Je kunt deze uitspraken niet zonder meer als een ‘koude oorlog’ stemming voor beide blokken beschouwen, want hoewel de mening van Stalin wel voor het Sovjetblok geldt, is Churchill minder een spreekbuis voor het westerse blok, want hij is op dat moment geen premier meer	<u>2</u>
Maximumscore 2	
30 ☐ Een juist antwoord bevat de volgende elementen:	
• twee juiste kenmerkende aspecten van de tweede helft van de twintigste eeuw (bijvoorbeeld: de toenemende westerse welvaart / de sociale/culturele veranderingsprocessen / het tijdvak van de televisie en de computer)	
• gecombineerd met telkens een juiste uitleg van de manier waarop dit in de foto zichtbaar is (bijvoorbeeld: er is geld genoeg om een groot (charitatief) televisieamusementsprogramma tot een succes te maken / op de foto staat een popgroep / het gaat om de rol van de media).	
per juiste combinatie van kenmerkend aspect en bijpassende uitleg	<u>1</u>

inzenden scores

Verwerk de scores van twintig kandidaten per school in het programma WOLF.
Zend de gegevens uiterlijk op 31 mei naar Cito.

Bronvermelding

- 1: De oorsprong van onze beschaving, Rotterdam 1977, pag. 23.
- 2: Historisch Nieuwsblad, jaargang 112, nummer 9, oktober 2003, pag. 29.
- 3: Josh Brooman, Revolution in France, the era of the French revolution and Napoleon 1789-1815, Harlow 1992, pag. 64 en 65.
- 4: Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel 8, Haarlem 1979, pag. 221.
- 5: Herman Beliën e.a., Twintig eeuwen zien op u neer, een wereldgeschiedenis vanuit Europees perspectief, Amsterdam 1999, pag. 219.
- 6: Josh Brooman, Revolution in France, the era of the French Revolution, London 1998, pag. 8.
- 7: Idzard van Maanen (red.), Historia, geschiedenis en staatsinrichting voor de bovenbouw havo/vwo, Amsterdam z.j., pag. 141.
- 8: Evelien Bakker, Leo Dalhuisen e.a., Geschiedenis van Suriname, Van stam tot staat, Zutphen 1993, pag. 86.
- 9: Leonard de Vries (red.), Het beste van Albert Hahn, Amsterdam/Brussel 1984, pag. 142.
- 10: Bella Fromm, Bloed en banketten, Amsterdam 1990, pag. 335-336.
- 11: David Barnouw (ed.), De dagboeken van Anne Frank, Amsterdam 2001, pag. 622.
- 12: Margreet Fogteloo (red.), "I have a dream", belangrijke en bijzondere redevoeringen uit de wereldgeschiedenis, Utrecht 1998, pag. 340.
- 13: A.F. Manning (red.), Onze jaren 45-70, Amsterdam 1972/73, pag. 182.
- 14: Henk Schmal, e.a., Nederland in de twintigste eeuw, Utrecht 1995, pag. 213.

Einde